

Kitap Tanıtımı/ Book Review: Kudret Altun, *Osmanlı'da Sosyal Sınıf ve Kimlikler*, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul 2019.

Yücel Öztürk*

(ORCID ID: 0000-0003-1109-7904)

Makale Gönderim Tarihi

15.12.2019

Makale Kabul Tarihi

24.12.2019

Yazar Kudret Altun ile dostluğumuz fakülte yıllarına kadar iner. Yetmiş Sekiz Kuşağı'nın kendine has bir zaman ve mekan algısı vardır. Bu kuşak Türkiye'yi günümüze ulaştıran zaman diliminin sınırlarında bir yerde durur. 12 Eylül askeri darbesi bu kuşağı silip süpürdüktan sonra kendi kuşaklarını inşa etti.

Yazarın duygu dünyasını kavramak için böyle bir girişe ihtiyaç vardı. Kudret Altun, uzun yıllar kaldığı ve akademik hayatını sürdürdüğü İtalya'da İtalyanca öğrenmiş, orada çok az kişinin ulaşabileceği üniversite kütüphanelerine, arşivlerine, koleksiyonlarına ulaşmış. Bunları okumakla kalmamış, adete geçmişin hazinelerini keşfetme heyecanı ile yutmuş, onların dünyalarına girmiş, oralarda geçirdiği tarihsel zamanlardan duyduğu etkileşimleri yetmiş sekiz kuşağına has duygusallıkla eserinin girişinde okuyucusuyla paylaşmış. Şöyle diyor Kudret Altun: *"İtalya'da atalarımın izlerini sürerken arayan ya Mevlası'nı ya yazmalarını bulur misali Bologna Üniversitesi kütüphanesinde bir özel koleksiyon içinde hakiki bir inci sandığı keşfettim."*

Yazarın bu edebi heyecanı belki biraz abartılı bulunabilir. Ancak, eserin derinliğine nüfuz ettiğinizde abartının olmadığını, hatta, yazarın yaptığı işi anlatmak için başka övgülere ihtiyaç olduğunu hissediyorsunuz. Altun'un eseri gerçekten inci hazinesi gibi. Görsel imajların yok denecek kadar az olduğu tarihimizin bir kısmına görsellik kazandırıyor. Eserin tanıtımı için yazarın İtalya'da geçirdiği yılların

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, yozturk@sakarya.edu.tr.

birikimine ihtiyacım vardı. Eski dostluğumuza istinaden kendisinden rica ettim, eseri hazırlamaya kendisini iten faktörleri kısaca anlattı. Bu arada eserin kıymet ve önemi kendiliğinden ortaya konulmuş oldu. Aşağıdaki bilgiler bizzat yazarın şahsımıza yaptığı anlatımına dayalı bilgilere dayanmaktadır.

“Bologna, Üniversiteleriyle, ikiz kulesiyle en son da bizim için Marsigli el yazmalarıyla dikkat çeken bir kültür şehridir. Bologna Üniversitesi kütüphanesi çok zengin modern ve klasik eserler içermekte. Ancak içinde bu kütüphaneye hediye edilmiş el yazmaları bizim için ayrı bir kıymeti haiz. Diğer taraftan İtalya’da Venedik devlet arşivi ve Vatikan Kütüphanesi’nin zengin Osmanlı kaynakları ihtiva ettiğini ve son çalışmalar ve Vatikan büyükelçiliğimizin de katkılarıyla Vatikan yazmalarının tasnif ve digital ortama aktarılama çalışmalarını zaten biliyoruz. Bologna’ya gelince, bunlar daha hususi olup hiçbir yerde bu yazmalarla ilgili bir yazı ya da çalışma yoktur. Hatta Latince el yazması bölük pörçük kataloglar dışında hazırlanmış doğru dürüst bir kataloğu da mevcut değildir. Çünkü bu bir koleksiyon, yani Ferdinando Marsigli’nin özel koleksiyonu. Bütün bunlar toplandığında şu sonuca kolayca varılabilir: bu koleksiyondan çok az insanın, özellikle Türk bilim insanının haberi var.”

Bu arada bu hazineyi bulduktan sonra Yazarın Türk Bilim Dünyasını haberdar etmek ve digital ortama geçirtmek için Yunus Emre Enstitüsü dahil çarpınışlarını ve bir türlü dikkate alınmamasını büyük bir acıyla ifade ettiğini belirtmeliyim.

Şöyle devam ediyor eserinde Altun;

“2012 yılında Bologna Üniversitesine ulaştığımda yaşadığım şehirde bir hazine yattığını bilmiyordum. Ama bulanlar arayanlardır mucibince ALLAH bu garibleri bize nasib etti. Garib diyorum gerçekten gurbette idiler. F. Marsigli oraya bunları getirdiği andan itibaren itibaren bizlerden el süren yüz süren pek de olmamış.”

“F. Marsigli 1658’de Bolognada doğuyor. Akıllı ve gelecek vadeden bir genç olarak iyi bir tahsil görüyor, ama O’nun gönlü askerlikte. Türkleri Avrupa’ya sokmamak için hazırlanan bölüğe gönüllü silahşör olarak katılıyor. Ondan sonra da hayatı inanılmaz bir seyir takip ediyor.”

“Türklerle ilgili belgeler, Bologna şehrinin öz çocuklarından 1658-1730 yılları arasında yaşamış Luigi Fernando Marsigli'nin bir araya getirdiği, Arapça, Farsça, Türkçe yazılmış İslamî eserleri içeren zengin bir koleksiyonun bir parçası, belki de en önemli parçası. “Asker”, “bilim adamı”, “diplomat”, “seyyah”, “yazar” gibi ünvanlar taşıyan Marsigli çok yönlü bir insan olarak bunların hepsinin bir birleşimi idi. Soyadının iki farklı yazımı mevcut (Marsigli ve Marsili, ikinci şekil günümüzde tercih edilen yazım; yeri gelmişken, Bologna'nın merkezinde bir caddeye bu yeni şekille ‘Marsili’ adı verildi. Fakat ben kendisin yazdığı gibi ‘Marsigli’yi kullanmayı tercih ediyorum.). Marsigli hakkında en yeni çalışma değerli İngiliz araştırmacı J. Stoye tarafından İngilizce olarak yayımlandı: Marsigli's Europe, 1680-1730, (Yale Yale University Press, 1994); fakat bu eserde Marsigli'nin Orient'le olan ilişkilerinden hiç söz edilmemektedir. (Pistoso, 2005. S. 201).”

Marsigli, “1683'te Osmanlılar tarafından, bugünkü Macaristan'da, esir edildi. Esir olarak Türklerin Viyana kuşatmasına (1684) ve bu kuşatmadaki bozgunlarına tanıklık etti. İki yıl sonra özgürlüğüne kavuştu ve Buda'nın Türklerin elinden çıkması ile son bulan Avusturya ordusunun askerî seferine katıldı. Takip eden yıllarda Osmanlı yetkilileri ile Karlofça ve Pasarofça anlaşmalarının şartlarının belirlendiği görüşmelerde diplomat olarak rol aldı. İstanbul'u 1689'da tekrar ziyaret etti. Bazı şanssız olaylara rağmen oldukça şöhret kazandı: Diplomatik müzakerelerindeki başarısı XIV. Louis tarafından tanındı; bilimsel çalışmaları Marsigli'nin Londra'da ziyaret ettiği Newton'ın ve daha sonra Voltaire'in övgüsünü kazandı. 1730'da Bologna'da hayata gözlerini yumdu. Çalışmalarının önemli bir bölümü hala yayımlanmamıştır. (Pistoso, 2005. S. 202).”

Marsigli, Albano Sorelli tarafından 1930 yılında yayımlanan mektubunun bir bölümünde bizi yüreğimizden yaralayan şu cümleleri sarfeder: “Macaristan'da savaş zamanı. İzin aldım hala alev alev yanmakta olan Budapeşte'yi ziyaret için... yağmadan geriye değerli hiçbir şey kalmamış, toplanacak Türkçe kitaplardan başka. Bu kitapların değerli olanlarını topladım. Hıristiyanların, Türklerin kendilerine ait bir edebiyatı yok, düşüncesinin yanlışlığını kanıtlamak için”. (Akt.Pistoso, 2005.S. 202).

Altun'un Bologna yazmaları koleksiyonunda keşfederek Türkçe'ye kazandırdığı çizimler haricinde söz konusu koleksiyonda bulunması ihtimal dahilinde olan daha pek çok el yazmasının keşfedilmeyi beklediği anlaşılmaktadır. Buraya bir an önce el atılması gerektiğini düşünüyoruz.

Eserin en önemli yönü şüphesiz çizimlerdir. Çizimlerde Osmanlı Türkiye'si'nin özellikle devlet içinde yer alan zümreler ile sivil kanadın elit kesimlerinin başlıklarına, kostümlerine ışık tutulmaktadır. Her bir sınıfın ayrı başlık taktığı bu çizimlerin her heberi ayrı bir makale veya araştırma konusu olacak niteliktedir. Bu zümrelerle ilgili figürlerin adlandırılmalarında modern zamanlar için hayli exotik nitelik arzeden örneklerle rastlanıyor. Osmanlı Türkiye'si'nin din, inanç, kültür dünyalarının sınırlarını belirleyen değişimlerdir bunlar.

Eserde rastladığımız bazı çizim tanımlamalarından örnekler verelim. Tarikatçı: Dervişlerin zikirlerini düzenli olarak telkin eden dervıştır. Kafirden Dönme: Dinlerinden dönen insanlar bu sarığı takarlar. Diyarbakir softası: Diyarbakır'dan ilim tahsil eden öğrenciler takarlar. Kafir dilencisi: Hristiyan ve başka dinlere mensub fakir ve güçsüz insanlar.

Marsigli, Destar- ı şehri için, *“öyle bir türbandır ki Kostantinopol'un zaten çok güzel olan gençleri takarlar izahını yapmış.”* Böylece, şehir kıyafetinin hususi olduğunu ima etmiş. Yine, *“destar-ı bayrami”* için yazdığı *“Bayrami tarikatına mensub dervişlerin sarığıdır”* açıklaması, ile *“destar-ı derviş-i kadiri”* tanımlaması, tarikatların hususi giyim ve destar türlerinin olduğunu ortaya koyuyor. Bazı başlık isimleri doğrudan şöyle: destâr-ı medenî, destar-ı Bağdadî, destar-ı ağa, destar-ı baba kûhî, destar-ı ulema-yı Hindi, destar-ı Acem çobanı, destar-ı kalyon çavuşu, destar-ı Acem, destar-ı bülendi, destar-ı masum, destar-ı Acem abdalı, destar-ı Tatar hacısı, destar-ı duacı, destar-ı imaret suhtesi, destar-ı Hurmalı Mescidi imamı, destar-ı şehir oğlanı, destar-ı cebeci, mataracı, çeşnigir, vs...

IV. Murad Han'ın figürü bu padişah hakkında bilinen imajlara inanılmaz şekilde benzemekte; padişah portrelerinin temsil ettiği imajların eskiden gelen hakiki çizimlere dayandığını ima etmektedir. Bu bakımdan çok önemlidir.

Marsigli'nin çizimleri, özellikle sinema, tiyatro, televizyon sanat aleminin hayal dünyalarına emsalsiz bir katkı yapmakta, sanat insanlarının doğrudan kullanabilecekleri imajlar sunmaktadır. Bunların hayal ürünü değil tarihi belge nitelikli olmaları esere ayrı bir değer katmaktadır. Bu eserin yayınlanmasından sonra sanat aleminin kullandığı imajların gerçekçi olup olmadıkları hakkında değerlendirmeler yapılabilecektir.

Altun, söz konusu albümün ressamı ile ilgili iki görüşü belirterek ikincisine katılır. Pistos'a ait birinci görüşe göre bu figürleri bizzat Marsigli çizmiş ve der kenarlarını bir katibe yazdırmıştır. Altun'a ait ikinci görüşe göre, Marsigli İstanbul'da görev yaparken saray erbabından bir alime figürleri çizdirmiş ve açıklamalarını yaptırmıştır.

Altun, bizim yıllardan beri öğrencilerimizi ya doğrudan İtalya'ya göndermek veya İtanyanca öğrenmeye teşvik etmek suretiyle dikkat çektiğimiz bir hususun ehemmiyetini eseriyle belgelemiştir. İtalyan arşivleri ve İtalyan üniversitelerindeki hususi koleksiyonlarda Türk araştırmacılarını bekleyen kim bilir hangi hazineler bulunmaktadır. Genç araştırmacılarımızı İtalyan arşiv ve üniversitelerinde keşfedilmeyi bekleyen kültür hazinelerinin keşfine katılmaya davet ediyoruz.